

Tietokirja – outo kirjallisuuden laji

Tietokirjallisuutta ilmestyy nykyisin ehkä enemmän kuin koskaan: himan laskentatavasta riippuen lähes 3000. Siis yli kaksi kertaa enemmän kuin kaunokirjallisuutta. Kirjalla menee kustantajankin näkökulmasta hyvin: viime vuonna kirjoja ostettiin enemmän kuin ennen.

Kirjallisuuden tutkimus on kuitenkin lähinnä kaunokirjallisuuden tutkimusta. Vuosi sitten Tampereen yliopiston mediatieteen professori **Mikko Lehtonen** hämmästelikin *Hiidenkivessä* (3/2004) tätä tilannetta: miksei tietokirjallisuutta tutkita ja opeteta omana monitieteisenä alueenaan. Suomen tietokirjailijat ry:n piirissä oli myös keskusteltu samoista asioista ja siihen liittyen tietokirjan laatu-kysymyksistä sekä tietokirjakritiikistä.

Eikä asia ole jäänyt puheen tasolle vaan jokin myös tapahtuu. Tampereen yliopiston mediatieteen laitos järjestää yhdessä Suomen tietokirjailijoiden kanssa Tampereella 10.-11.3. seminaarin ”Kirjan kannet auki”, jossa pohditaan tietokirjan asemaa kirjallisuuden kentässä, tietokirjojen kustantamista, lasten ja nuorten tietokirjallisuutta, tietokirjojen palkitsemisia sekä tietokirjojen ja tieteen julkaisuutta (ohjelmasta enemmän: ks. s. 86).

Suomen tietokirjailijat, Suomen arvostelijain liitto ja Suomen tiedetoimittajain liitto järjestävät lisäksi kolmiosaisen tietokirjakritiikkiseminaarin, joista ensimmäinen toteutuu heti em. seminaarin jatkeeksi Tampereella 12.3. ja jatkosat Vammalan Vanhan kirjan päivillä 30.6. ja kolmas osa Turun kirjamessujen yhteydessä lokakuussa.

Kirjoja piisaa

Alkuvuoden perusteella voi päätellä, ettei tietokirjakustantaminen todellakaan osoita hiipumisen merkkejä. Viimeisen puolentoista kuukauden aikana esimerkiksi *Tieteessä tapahtuu* -lehti on saanut kutsun poikkeuksellisen monen kirjan julkistamisiin. Ja näiden lisäksi on ilmestynyt lukuisia kirjoja ilman erillisiä julkistamisia. – Ja epäilemättä on sellaisiakin julkistajaisia ol-

lut, jonne lehteä ei ole kutsuttu.

Kiirettä piti ja pitää kun kaikissa koetti ja koettaa käydä minne kutsu on käynyt.

Tieteessä tapahtuu -lehden kannalta omalla tavallaan erityisen kiinnostavia ovat tammikuun puolivälissä Tieteen päivillä julkistettu **Raimo Lehden** teos *Tieteen rannalla – Pohdiskeluja tieteen arvosta ja merkityksestä* (Tähtitieteellinen yhdistys Ursa) sekä helmikuussa julkistettu **Matti Kamppisen** *Meemejä ja uskonnollisia robotteja* (Yliopistopaino). Niin Lehden kuin varsinkin Kamppisen kirjassa on useita *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä aiemmin julkaistuja kirjoituksia, nyt täydennettynä ja muokattuna mainioiksi kokonaisuuksiksi.

Kummastakin kirjasta lehteen myöhemmin tuleva arvio on siis osaltaan myös eräänlainen kirjoitusten jälkirefereeraus.

Tiedevirkamiehen hittikirja

Helmikuussa ilmestyi myös jokaisen korkeakouluvirkailijan ja tiedejärjestelmästäme inostuneen unelmateos *Korkeakoulusanasto*.

Kirja on Valtioneuvoston kanslian ja opetusministeriön yhdessä julkaisema, Yliopistopainon kustantama mainio hakuteos: kirja sisältää lähes 900 yliopisto- ja korkeakoulujärjestelmääme liittyvää keskeistä käsitettä tai nimekettä seitsemällä kielellä! Kielinä suomen lisäksi ruotsi, englantti, saksa, ranska, espanja ja venäjä.

Kirjaa tullaan käyttämään varmasti myös ”oivallisena” valmiiden tekstien plagiointivälineenä: kirjassa on paitsi sanastoa (lakeja, hallintokäsitteitä, tutkintonimikkeitä yms.), myös käsitteiden ja asioiden tiiviit esitykset eri kielillä.

Itse asiassa koko korkeakoulujärjestelmäme rahoituksineen, ohjauksineen, ohjauksineen, opiskeluineen ja tutkintoineen esitellään näillä seitsemällä kielellä tiiviisti. Ehdoton yliopisto- ja korkeakouluhallinnon virkamiesten ja asianharrastajien hittikirja! Puheiden ja kirjallisten esitysten laadinnassa verraton apuneuvo – kun vielä lähde muistettaisiin mainita.

Eikä kirja tietenkään vain hallintobyrokraatin riemuksi ole. Voi hyvin kuvitella yhtä lail-

la tiedottajien ja toimittajien riemuitsevan täl-
laisesta.

Kansantaloustiede ja onnellisuus

Taloustieteilijät ovat kiinnostuneet pelkkien BKT:n kasvulukujen lisäksi nykyisin myös onnellisuudesta? *Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa* (4/2004) Jyväskylän yliopiston kansantaloustieteen assistentti **Tatu Hirvonen** kirjoittaa oivallisen katsauksen onnellisuuden taloustieteessä ("Onnellisuus – onko kansantaloustieteellä mitään sanottavaa?").

Olisiko niin, että onnellisuuden tavoittelu olisi inhimillisen toiminnan päämäärä? Vuoden 2003 Lionel Robbinsin -muistoluennolla London School of Economicsin emeritusprofessori lordi **Richard Layard** esitti, että onnellisuuden tulisi olla myös kansantaloustieteellisen tutkimuksen päämäärä, kirjoittaa Hirvonen.

Monilla muilla tieteenaloilla jo harjoitettu tutkimus ja pohdinta olisi viimein saavuttamassa kansantaloustieteen? Layard on valmistelemassa aiheesta jopa kirjaa. Layardin esitykseen voi käydä tutustumassa kirjaa odotellessa osoitteessa <http://cep.lse.ac.uk/layard/>

Elämme lohdullisia aikoja: kansantaloustieteessä ryhdytään kiinnittämään entistä laajempaa huomiota onnellisuuteen? "Uusia talouspoliittisia linjauksia mietittäessä kansainvälinen onnellisuustutkimus näyttää jo nyt tuoneen esille vähintään yhden oleellisen opetuksen: myös keinot ovat taloudellisen kasvun saavuttamiseksi ovat tärkeitä, ei pelkästään lopputulosta", päättää Hirvonen kirjoituksensa.

Tieteen historian merkkitapahtumia 2006

Kaikille esitelmien ja seminaarien aiheita miettiville *Tieteessä tapahtuu* -lehti haluaa jälleen muistuttaa seuraavista merkkivuosista.

Filosofi **Pierre Gassendin** (1592–1655) kuolemasta on kulunut 350 vuotta. Gassendi oli tunnettu "atomisti", josta todettiin vielä kymmeniä vuosia kuolemansa jälkeen: "suurin oppinin filosofien ja suurin filosofi oppineiden joukossa". Gassendin mukaan aine voidaan jakaa matemaattisesti äärettömiin, mutta fysikaalisesti josakin vaiheessa tulee raja vastaan, että on olemassa piste, jolloin jakaminen ei enää ole mahdollista.

Edmund Halley julkaisi 300 vuotta sitten kirjansa komeetoista. Hän oli laskenut lukuisi-

en komeettojen ratoja ja nämä laskelmansa hän julkaisi kirjassaan *Synopsis astronomiae cometicae* (1705). Kirjassa hän mm. osoitti, että aiempina vuosisatoina havaittu komeetta olikin itse asiassa yksi ja sama komeetta. Hän laski, että se tulisi näkyviin aina noin 76 vuoden välein. Laskelmat osoittautuivat todeksi ja komeetta ilmaantui juuri ajallaan. Sittemmin komeetta nimetiinkin hänen mukaansa.

Isaac Newtonin aateloimisesta 300 vuotta: hän oli ensimmäinen henkilö, joka aateloitiin tieteellisten saavutustensa johdosta.

John Rayn (1627–1705) kuolemasta 300 vuotta. Hän oli englantilainen eläin- ja kasvitieteilijä, kasvien tieteellisen luokittelun pioneeri ennen Linnétä. Rayn merkkiteoksia oli mm. *Historia Plantarum* vuodelta 1677, jossa hän ryhmitte-
li samankaltaisia sukuja heimoiksi.

Matemaatikko **Jacques (Jakob) Bernouillin** (1654–1705) kuolemasta on myös 300 vuotta. Hän oli ensimmäinen Bernouillin suvun tiedemiehistä. Hänen ansiolistalleen kuuluu mm. termin *integraali* keksiminen. Päättymättömi-
en sarjojen tutkiminen kuului keskeisesti hänen mielenkiinnon kohteisiinsa. Logaritmisista spiraaleista kun oli kiinnostunut, tällainen on kai-
verrettu hänen hautakiveensäkin.

Suomalaisista merkkihenkilöistä voidaan muistaa **Henrik Florinusta** (1633–1705), jonka kuolemasta tulee kuluneeksi 300 vuotta. Kirkkoherra Florinus tunnetaan mm. suomen kielen kehittäjänä sekä erityisesti latinalais-ruotsalais-suomalaisesta sanakirjasta *Nomenclatura* (1678) ja ensimmäisestä suomalaisesta sananlaskukokoelmasta *Wanhain Suomalaisten Tawaliset ja Suloiset Sananlascut* (1702). Molemmista kirjoista Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on julkaissut näköispainoksen.

Ainakin Paimiossa Florinusta tullaan muistamaan: siellä järjestetään 12.4. Florinuksen ympärille laaja juhlatilaisuus, jossa puhuvat mm. professori Kaisa Häkkinen ja suomentaja Kari Klemelä.

Suomalainen fyysikko ja runoilija **J. J. Nervander** (1805–1848) täyttää 200 vuotta. Hänestä enemmän tapahtumakalenterissa: muistoseminaari järjestetään 7.3. Helsingissä.

Irlantilainen matemaatikko Sir **William Rowan Hamilton** (1805–1865) täyttää 200 vuotta. Hamilton oli ihmelapsi, joka jo 10-vuotiaana hallitsi kymmentä kieltä. Laplacea oli luettu jo 16-vuotiaana – ja löydetty Laplancelta virhe! Hamiltonia pidetään suurimpana mekaniikan uudistajana sitten Newtonin. Hänen merkitystään on alettu arvostaa erityisesti 1900-lu-

vulla, jolloin hänen formalismiaan on sovellettu jopa kvanttifysiikkaan.

Hamiltonin kohtaloksi koituivat ”onnettomat rakkaussuhteet ja lopulta sairaalloinen vaimo” (Hannu Karttunen teoksessa *Vanhin tiede*, Tähtitieteellinen yhdistys Ursa). Kerrotaan, että Hamiltonin kuoleman jälkeen hänen jäljitään löytyi röykkiöittäin matemaattisia papereita, joiden väliin oli jäänyt kokonaisia aterioita!

Thomas Henry Huxley (1825-1895) täyttää 180 vuotta. Tunnetaan erityisesti Darwinin bulldoggina, mutta oli myös huomattava eläintieteilijä (vertebrates, invertebrates, fossiilit). Myöhemmissä töissään erityisen huomion saivat evoluutioon ja tiedekasvatuksen liittyneet kysymykset.

Charles Lyellin kirjan *Principles of Geology* ilmestymisestä 175 vuotta. Hyvä vuosi muutenkin: Michael Faraday aloitti tuolloin tutkimuksensa sähkön parissa.

Matemaatikko **Carl Friedrich Gaussin** (1777-1855) kuolemasta 150 vuotta.

Preussilaissyntyisen tähtitieteilijän **Friedrich Wilhelm August Argelanderin** (1799-1875) kuolemasta tulee kuluneeksi 130 vuotta. Isänsä puolelta Kauhasten sukujuurta oleva Argelander oli mm. Helsingin yliopiston ensimmäinen tähtitieteen professori, joka vaikutti sittemmin Bonnissa. Hän tutki erityisesti muuttuvia tähtiä..

Ivan Pavlovin (1849–1936) ehdolliset refleksit -koe täyttää 125 vuotta. Pavloville myönnettiin ansioistaan Nobelin palkinto 1904.

Tanskalainen fyysikko **Niels Bohr** (1885-1962) täyttää 120 vuotta. Yksi huomattavimpia kvanttifysiikan kehittäjiä. Pommimiehiä Los Alamosissa.

Albert Einsteinin erityinen suhteellisuus-

teoria täyttää tunnetusti 100 vuotta. Itse asiassa 100 vuotta on myös hänen väitöskirjastaan, joka ei kaksinen ollut, ”hyväksyttiin rimaa hiipoen” (Hannu Karttunen, *Vanhin tiede*). Einsteinin kuolemasta on 50 vuotta.

Ensimmäiset fotosynteesin kemialliset tutkimukset täyttävät 100 vuotta. Saksalainen **Richard Willstätter** (1872–1942), joka kokeet teki, selvitti myös kokaiinin ja klorofyllin rakenteen sekä tutki lukuisia väriaineita. Ansioistaan hän sai Nobelin kemian palkinnon 1915.

Venäläis-belgialainen fysikokemisti **Ilya Prigogine** selvitti ei-käänteisten avoimien systeemien termodynamiikkaa. Teemaa käsitelleen merkittävän teoksen *Thermodynamics of Irreversible* (1955) ilmestymisestä on kulunut 50 vuotta. Prigogine sai töistään fysiikan Nobelin palkinnon 1977.

Englantilaisen mikrobiologin **Alexander Flemingin** (1881–1955) kuolemasta on kulunut 50 vuotta. Fleming tuli muun hyvän (keksi mm. syljessä ja kyynelissä esiintyvän yhdisteen, joka vaikuttaa tappavasti eräisiin bakteereihin) lisäksi vahingossa keksineeksi penisilliinin. Nobelin lääketieteenpalkinto tuli 1945.

Saksalais-amerikkalaisen matemaatikon **Hermann Weylin** (1885–1955) kuolemasta myös 50 vuotta. Hänet tunnetaan yhtenä 1900-luvun monipuolisimmista matemaatikoista. Hän tutki mm. differentiaaliyhtälöitä, topologiaa ja suhteellisuusteoriaa sekä matematiikan filosofiaa. Weiliä voi lukea myös yleistajuisesti ja suomeksi: hänen teoksensa *Symmetria* ilmestyi vuonna 1999 (suom. Kimmo Pietiläinen, Terra Cognita). Professori Raimo Lehti arvioi kirjan *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä 1/2000.

Jan Rydman